

W SŁUŻBIE
BOGU
I CZŁOWIEKOWI

red. Katarzyna Braun
Małgorzata Łobacz
Iwona Szewczak

KSIĘGA JUBILEUSZOWA
DEDYKOWANA PANI PROFESOR
ALINIE RYNIO

Lublin 2024

PUBLIKACJA DOFINANSOWANA ZOSTAŁA PRZEZ:

- Fundację Rozwoju Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
- Instytut Pedagogiki, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
- NSZZ „Solidarność” przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II
- NSZZ „Solidarność” Region Środkowo-Wschodni

RECENZENCI

ks. dr hab. Adam Solak, prof. APS

ks. dr hab. Marek Jeziorański

REDAKCJA JĘZYKOWA I KOREKTA: Aleksandra Kacianowska-Wernik | atonce.pl

LAYOUT, SKŁAD I ŁAMANIE: Tomasz Smolka | atonce.pl

PROJEKT OKŁADKI: Marta Turska | atonce.pl

NA OKŁADCE: rzeźba Marie Michèle Pancet *Essere abbracciati della croce (Bycie objętymi przez krzyż)*

© Copyright by Alina Rynio, Katarzyna Braun, Małgorzata Łobacz,

Iwona Szewczak oraz Autorzy poszczególnych rozdziałów, 2024

© Copyright by Wydawnictwo Episteme, 2024

ISBN 978-83-67843-41-6

EPISTEME ul. Gabriela Narutowicza 57/4, 20-016 Lublin |

728 352 141 | wydawnictwoepisteme.pl

DRUK „Elpil” ul. Artyleryjska 11, 08-110 Siedlce

Poglądy na naukę czytania w edukacji przedszkolnej na podstawie ustaw, rozporządzeń i treści programowych w latach 1970–2020

Wprowadzenie

Nauka czytania i pisania w edukacji początkowej jest jednym z podstawowych zadań systemu oświatowego zarówno w Polsce, jak i w innych krajach. W toku nauki szkolnej od uczniów oczekuje się nie tylko opanowania umiejętności czytania i pisania, lecz także wykorzystania tych kompetencji w rozwoju dziecka, ponieważ umożliwią mu uczestniczenie w procesie nauczania w sposób bardziej samodzielny. Z tego powodu cykl ten traktowany jest jako ciągły rozwój, który trwa u wielu osób niemal przez całe życie, a u większości od początku okresu szkolnego do wieku dojrzałego. Wiek przedszkolny jest to czas, w którym występuje największy rozwój dziecka i wszystko, czego nauczy się w tym okresie, w kolejnych latach może rozwijać, doskonalić i poszerzać. Zatem nauczyciele wychowania przedszkolnego powinni pracować nad wszystkimi obszarami rozwoju dziecka, również nad tak ważną umiejętnością, jak nauka czytania. Odpowiedzialność ta spoczywa nie tylko na nauczycielach, ale także na rodzicach.

Jak kształtowała się nauka czytania w przedszkolach w latach 70. i 80. XX wieku?¹

Zagadnienia dotyczące nauki czytania w zakresie treści programowych wychowania przedszkolnego w Polsce po raz pierwszy pojawiły się w latach 70. XX wieku. Zarówno Program wychowania w przedszkolu z 1973 r., jak i jego ulepszona wersja z 1977 r.² zakładały przygotowanie dzieci do nauki czytania już od najmłodszych lat poprzez rozbudzenie poznawcze i zainteresowanie tekstem drukowanym. Ćwiczenia słuchowe, oddechowe i artykulacyjne miały pomóc dzieciom w poprawnym wybrzmiewaniu głosek w izolacji oraz w syntezie i analizie wyrazowej. Program ten zakładał poznanie 22 fonemów oraz liter drukowanych małych i wielkich. Do treści programu z 1977 r. wprowadzono dodatkowo czytanie wyrazów o prostej budowie fonetycznej oraz krótkich tekstów, ale tylko dla dzieci sześciolatków.

Ten sam zakres wymagań obowiązywał w latach 80. XX wieku. Nauka czytania odbywała się na podstawie jednego obowiązującego Programu wychowania w przedszkolu³, który został scalony z dwóch poprzednich z lat 70., „przy zastosowaniu takich form pracy jak: zabawa, zajęcia organizowane przez nauczycielkę, czynności zawierające elementy pracy, kontakty z otoczeniem społecznym, przyrodą, techniką i sztuką, spacer i wycieczki”. Formy te miały wprowadzić dzieci do nauki czytania i pisanie metodami typowymi dla przedszkola, a nie metodami szkolnymi⁴.

W procesie nauki czytania wśród sześciolatków szczególne znaczenie miało poznawanie i utrwalanie liter, rozwijanie i doskonalenie umiejętności czytania poprzez podział wyrazów na sylaby oraz dążenie do opanowania przez dziecko umiejętności rozumienia czytanego tekstu w wyniku zainteresowania go nauką czytania i aktywizowania jego myślenia oraz zrozumienie istoty znaków interpunkcyjnych (kropki, przecinka, pytajnika, wykrzyknika), jak również inspirowanie do samodzielnego czytania⁵.

¹ W opracowaniu tego artykułu pomocna była publikacja B. Borowska, *Kształtowanie umiejętności czytania w edukacji przedszkolnej. Studium porównawcze metod analityczno-syntetycznej i glottodydaktyki*, Lublin 2021.

² Ministerstwo Oświaty i Wychowania, Instytut Programów Szkolnych, Program wychowania w przedszkolu, Warszawa 1973; toż, Program pracy dydaktyczno-wychowawczej z dziećmi sześciolatkami objętymi jednorocznym oddziaływaniem przedszkolnym, Warszawa 1977.

³ Toż, Program wychowania w przedszkolu, Warszawa 1981.

⁴ M. Burtowy, *Założenia i treści przygotowania dzieci do nauki czytania i pisanie w przedszkolu*, Warszawa 1985, s. 108.

⁵ I. Dudzińska, *Dziecko sześciolatek uczy się czytać*, Warszawa 1986.

Umiejętności wyniesione przez dziecko z przedszkola stanowiły podstawę do szkolnej nauki czytania. Świadczy o tym zapis w Programie nauczania początkowego. Klasa I:

Dzieci rozpoczynające naukę szkolną w klasie I powinny opanować wskazany w programie pracy wychowawczo-dydaktycznej dla sześciolatków określony zasób wiadomości, umiejętności i nawyków. Stąd też podstawowym zadaniem nauczycieli klasy I jest, już w pierwszych dniach pobytu dziecka w szkole, dokonanie możliwie szczegółowego rozpoznania w tym zakresie. To rozpoznanie pozwoli na właściwe kontynuowanie w klasach I–III jednolitego procesu wychowawczo-dydaktycznego, zapoczątkowanego już w toku wychowania przedszkolnego⁶.

Z analizy tej wynika, że do lat 90. XX wieku nauczyciele w przedszkolach korzystali z jednego programu nauczania obowiązującego w całej Polsce w zakresie wychowania na tym etapie edukacji.

Jakie wytyczne w zakresie czytania dzieci wprowadziły Ustawy o systemie oświaty z 1991 i 1995 r.?

Przełomowe zmiany w edukacji przedszkolnej przyniosła transformacja ustrojowa zapoczątkowana w latach 90. XX wieku. Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty określała, że wychowanie przedszkolne obejmuje dzieci w wieku 3–6 lat, a dziecko w wieku 6 lat ma prawo do rocznego przygotowania przedszkolnego (rok zerowy)⁷.

W wyniku tych przemian zostały opracowane nowe programy wychowania przedszkolnego, które zawierały założenia zawarte w wydanym po raz pierwszy w historii oświaty Minimum programowym wychowania przedszkolnego, ustalonym w drodze rozporządzeń ministra edukacji narodowej⁸. Minimum programowe wychowania przedszkolnego zawierało „podstawowe cele, zadania i treści wychowania przedszkolnego dzieci w wieku 3–6 lat”. Nadrzędnym celem

⁶ Ministerstwo Oświaty i Wychowania, Instytut Programów Szkolnych, Program nauczania początkowego. Klasa I, Warszawa 1991, s. 10.

⁷ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1992 r., Nr 95, poz. 425), art. 14, pkt. 1 i 3.

⁸ Tamże.

zawartym w Minimum programowym był rozwój dziecka oraz dbanie o jego zdrowie i bezpieczeństwo⁹.

Przedszkola i oddziały przedszkolne organizowane w szkołach podstawowych zobowiązane były stosować program opracowany na podstawie Minimum programowego wybranego z zestawu programów dopuszczonych do użytku przez ministra edukacji narodowej¹⁰.

W wyniku tych rozporządzeń nauczyciele przedszkoli i oddziałów przedszkolnych byli zobligowani do opracowania miesięcznych planów pracy na podstawie programu z proponowanego zestawu programów wychowania przedszkolnego. Plany te obejmowały zadania zawarte w programie oraz określały dostosowane do nich formy i metody pracy z uwzględnieniem warunków, potrzeb i możliwości rozwojowych dzieci¹¹.

Treści programowe zawarte w Minimum programowym wychowania przedszkolnego zostały podzielone na obszary:

1. Zdrowie – aktywność ruchowa – rozwój fizyczny;
2. Dziecko – rodzina – środowisko;
3. Aktywność intelektualna – rozwój umysłowy;
4. Wrażliwość estetyczna – aktywność twórcza¹².

Jednym z punktów zawartych w obszarze aktywności intelektualnej i rozwoju umysłowego dzieci było „tworzenie sytuacji edukacyjnych sprzyjających nabywaniu i rozwijaniu umiejętności czytania i pisania”.

Czytanie w Minimum programowym zostało potraktowane łącznie z pisaniem i chociaż umiejętności te różnią się między sobą w sposób znaczący, to jednak metodyczna poprawność wskazywałaby na to, aby pisanie odbywało się bezpośrednio po śladach czytania.

Ustawa o systemie oświaty z dnia 21 lipca 1995 r.¹³ wprowadziła radykalne zmiany. Otóż minister edukacji narodowej w drodze rozporządzeń ustalał podstawę

⁹ Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 kwietnia 1992 r. w sprawie minimum programowego wychowania przedszkolnego oraz zestawu dopuszczonych do użytku programów wychowania przedszkolnego, „Monitor Polski” 1992, nr 12, poz. 86, § 1, pkt. 1, 2.

¹⁰ Tamże, załącznik nr 2. Zestaw programów wychowania przedszkolnego: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Program wychowania w przedszkolu, Warszawa 1992; Toż, Program pracy dydaktyczno-wychowawczej z dziećmi sześciolletnimi objętymi je odroczonym oddziaływaniem przedszkolnym, Warszawa 1992; Toż, Program wychowania w przedszkolu, Warszawa 1992.

¹¹ Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 kwietnia..., dz. cyt., poz. 86. § 2, pkt. 1, 2.

¹² Tamże, poz. 86 i 87.

¹³ Ustawa o systemie oświaty z dnia 21 lipca 1995 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 1995 r. Nr 101, poz. 504), § 13, art. 14b, ust. 2 wyrazy „minimum programowe” zastępuje się wyrazami „podstawy programowe”.

programową wychowania przedszkolnego oraz zatwierdzał program wychowania przedszkolnego, w którym podstawa programowa wychowania przedszkolnego była zawarta¹⁴.

W wyniku tych innowacyjnych zmian po raz pierwszy w historii wychowania przedszkolnego zostały opracowane i dopuszczone do użytku przedszkolnego trzy nowe programy:

1. *Program wychowania w przedszkolu*¹⁵;
2. *Program pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi sześciolletnimi objętymi jednorocznym oddziaływaniem przedszkolnym*¹⁶;
3. *Program wychowania w przedszkolu dzieci 3–6-letnich*¹⁷.

Zarówno pierwszy, jak i drugi program proponował prawie jednakowe treści gotowości dzieci do czytania, czyli przyswajania elementarnej nauki czytania wśród sześciolatków. Z programów tych wynika, że niektóre elementy wprowadzające dzieci do nauki czytania poprzez rozwijanie słuchu i mowy pojawiły się już w treściach programowych dla dzieci trzy-, cztero- i pięcioletnich.

Z kolei *Program wychowania w przedszkolu dzieci 3–6-letnich* zatwierdzony do użytku w 1992 r. przez ministra edukacji narodowej był pierwszym w historii wychowania przedszkolnego programem autorskim. Został opracowany przez zespół kompetentnych osób.

We wstępie do tego programu autorki zwróciły uwagę na indywidualny rozwój dziecka, charakteryzujący się jego odrębnym rytmem i tempem, w wyniku którego osiągnięcie tego samego wieku biologicznego nie jest równoznaczne z uzyskaniem takich samych efektów rozwoju we wszystkich sferach, dlatego uznały podział treści programowych na grupy wiekowe za zabieg nieadekwatny do aktualnego poziomu rozwoju poszczególnych dzieci i zaproponowały program, który dawał dużą swobodę w doborze treści z różnych działów w zależności od zadania, problemu, możliwości i doświadczeń dzieci oraz potrzeb środowiska przedszkolnego i lokalnego.

Porównanie treści wymienionych w powyższych trzech programach wskazuje nie tylko na ilościową różnicę haseł programowych, ale przede wszystkim na istotne zróżnicowanie jakościowe. Nowatorskie podejście autorek Programu wychowania w przedszkolu dzieci 3–6-letnich pozostawiło nauczycielom znaczniejszą niż

¹⁴ Tamże, art. 1, pkt. 2 ob.

¹⁵ Ministerstwo Edukacji Narodowej, Program wychowania w przedszkolu, Warszawa 1992.

¹⁶ Toż, Program pracy wychowawczo-dydaktycznej z dziećmi sześciolletnimi objętymi jednorocznym oddziaływaniem przedszkolnym, Warszawa 1992.

¹⁷ Toż, Program wychowania w przedszkolu dzieci 3–6-letnich, Warszawa 1992.

w przypadku pozostałych programów swobodę w interpretacji treści programowych, dostosowując je do możliwości dzieci, a nie do grup wiekowych. Nie ograniczono także listy poznawanych liter.

Reforma szkolnictwa wprowadzona przez Ustawę z 1995 r. spowodowała, że nauczyciele z zachwytem przyjęli wdrożenie nauki czytania w przedszkolu. Zmiany te podniosły ich prestiż jako nauczyciela przedszkola głównie w oczach rodziców, którzy przyjęli tę decyzję bardzo korzystnie, uważając, że im dziecko wcześniej nauczy się ważnych szkolnych wiadomości, tym będzie miało lepsze rezultaty w szkole i w ten sposób uchroni się je przed niepowodzeniami szkolnymi.

Jakie zmiany dotyczące nauki czytania dzieci w edukacji przedszkolnej zostały wprowadzone na początku XXI wieku?

Po reformie oświaty z 1991 r. przełomowym okresem dla polskiego szkolnictwa była modyfikacja przepisów wprowadzających modernizację ustroju szkolnego, którą zapoczątkowała ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r.¹⁸ oraz przepisy wdrażające tę reformę Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 grudnia 1999 r., powtórzone w niezmienionej postaci w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół¹⁹. Rozporządzenie to wprowadziło nową Podstawę programową, dającą początek ekspansji programów wychowania przedszkolnego o charakterze wyłącznie autorskim oraz różnym innowacyjnym propozycjom nauki czytania w przedszkolu. W treści tej Podstawy w obszarze pierwszym *Poznawanie i rozumienie siebie i świata* znalazł się zapis: „Tworzenie warunków i doświadczeń językowych w zakresie reprezentatywnej i komunikatywnej funkcji języka (ze szczególnym uwzględnieniem nabywania i rozwijania umiejętności czytania i pisania)”²⁰, który był zachętą do autorskich interpretacji treści związanych z nauką czytania w przedszkolu.

¹⁸ Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r. Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego (Dz. U. z 1999 r. Nr 12, poz. 96).

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 grudnia 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. z 2000 r. Nr 2, poz. 18.); Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2002 r. Nr 51, poz. 458).

²⁰ Tamże.

W okresie od wprowadzenia powyższego rozporządzenia do 3.08.2007 r., czyli powstania znowelizowanej podstawy programowej²¹, wydano aż pięćdziesiąt dwa programy wychowania przedszkolnego²². Część z nich miała charakter ogólny, zawierający wszystkie obszary edukacyjne przeznaczone dla każdej grupy wiekowej dzieci, inne zaś służyły do nauczania konkretnych przedmiotów, np. matematyki²³ czy edukacji zdrowotnej²⁴, lub przeznaczone były dla dzieci sześciolatków²⁵.

Biorąc pod uwagę ilość i różnorodność tych programów, nie sposób dokonać analizy wszystkich zatwierdzonych do użytku programów wychowania przedszkolnego, zatem odniosę się tylko do trzech wybranych ze względu na ich renomę na rynku wydawniczym:

- *ABC... Program wychowania przedszkolnego XXI wieku*²⁶;
- *Program edukacji przedszkolnej dla dzieci od 3 do 6 lat. Świat przedszkolaka*²⁷;
- *Moje przedszkole. Program wychowania przedszkolnego*²⁸.

Wszystkie przedstawione programy były zgodne z Podstawą programową wychowania przedszkolnego. W każdym z nich występowało odejście od podziału treści programowych na poszczególne grupy wiekowe. Pierwszy z nich wprowadzał podział na poziomy umiejętności o wzrastającym stopniu trudności. Treści wychowania i kształcenia zostały przedstawione wokół wydzielonych obszarów edukacyjnych oraz zagadnień rozszerzających. Stworzenie poziomów pozwoliło nauczycielom na swobodne poruszanie się w ich obrębie, dało możliwość wyboru materiału i dostosowanie go do predyspozycji grupy, z którą nauczyciel pracował.

²¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2007. Nr 157, poz. 1100).

²² M. Kwaśniewska, *Ujęcie programowe zakresu kompetencji dzieci przedszkolnych do nauki czytania*, „Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne” 2009, nr 18, s. 145–158.

²³ E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Dziecięca matematyka. Program dla przedszkoli, klas zerowych i placówek integracyjnych*, Warszawa 2000.

²⁴ K. Dudkiewicz, K. Kamińska, *Edukacja zdrowotna. Program przeznaczony dla przedszkoli*, Warszawa 2001.

²⁵ E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, G. Grabowska, *Program wychowania i kształcenia sześciolatków*, Warszawa 2003.

²⁶ A. Łada-Grodzicka, E. Belczewska, M. Herde, E. Kwiatkowska, J. Wasilewska, *ABC... Program wychowania przedszkolnego XXI wieku*, Warszawa 2000.

²⁷ H. Bednarczyk, M. Królika, M.A. Maciąg, *Program edukacji przedszkolnej dla dzieci od 3 do 6 lat. Świat przedszkolaka*, Warszawa 2001.

²⁸ C. Cyrański, M. Kwaśniewska, *Program wychowania przedszkolnego. Moje przedszkole*, Kielce 2004.

W programie *Moje przedszkole...* podział treści z zakresu nauki czytania skupiony był wokół haseł programowych, a *Program edukacji przedszkolnej...* proponował podział na: znak, nauka czytania, technika, cechy czytania, czasopisma i książki dla dzieci. Dwa z nich zaproponowały wykorzystanie nowoczesnych metod nauki czytania. *ABC... Program wychowania przedszkolnego XXI wieku* poprzez ćwiczenie „leniwe ósemki” propagował metodę Paula Dennisona, amerykańskiego twórcy kinezylogii edukacyjnej, której celem jest wspomaganie pamięci, wydolności mózgu, koordynacji motoryki ciała, zwłaszcza współpracy dłoni ze zmysłem wzroku. Z kolei *Moje przedszkole. Program wychowania przedszkolnego* wprowadzał elementy metody Majchrzak poprzez rozpoznawanie zapisu swojego imienia wśród innych imion oraz metodę dobrego startu Bogdanowicz w przygotowaniu do pisania. Programy te nie ograniczały inwencji twórczej nauczyciela, a nadrzędnym ich celem była przydatność, wyrażająca się w praktyczności, czytelności i przejrzystości treści.

Innowacyjna reorganizacja oświaty zapoczątkowana w 1995 r. i kontynuowana w 1999 r. spowodowała, że nauczyciele mieli możliwość wyboru programu, mogli tworzyć swoje autorskie wersje oraz wydawać je w odrębnych wydawnictwach.

Jakie były konsekwencje zmian zachodzących w systemie oświaty po 2007 r.?

Ustawa o systemie oświaty z 11 kwietnia 2007 r. wprowadziła nowy zapis dotyczący programów wychowania przedszkolnego. Otóż spośród dopuszczonych do użytku szkolnego programów nauczyciel miał możliwość wyboru tego, który przedstawiał radzie pedagogicznej, a ta z kolei ustalała w drodze uchwały, po zasięgnięciu opinii rady rodziców, odpowiedni zestaw programów wychowania przedszkolnego, biorąc pod uwagę możliwości dzieci²⁹.

Natomiast nowa Podstawa programowa wychowania przedszkolnego, wprowadzona Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2007 r.³⁰, zawierała zapis dotyczący nauki czytania w nieco zmienionej formie niż w poprzedniej wersji, mianowicie: „Tworzenie warunków i doświadczeń językowych

²⁹ Ustawa z dnia 11 kwietnia..., dz. cyt.

³⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2007 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2007 r. Nr 157, poz. 1100).

w zakresie reprezentatywnej i komunikatywnej funkcji języka (ze szczególnym uwzględnieniem nabywania i rozwijania umiejętności czytania i pisania, w tym czytania i pisania liczb)³¹. Zmiana ta była powodem do opracowania nowych programów, obowiązujących od roku szkolnego 2008/2009.

Spośród wielu programów wychowania przedszkolnego na rynku wydawniczym wyróżniało się *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej*³², ponieważ program ten był dostosowany do wymogów rozporządzenia z 2007 r. Zawarte w nim treści dotyczące czytania zostały umieszczone w obszarze edukacyjnym rozwijającym dziecięcą aktywność językową, obejmującą takie grupy treściowe jak:

- *Potrafimy słuchać;*
- *Mówimy wyraźnie;*
- *Opowiadamy;*
- *Interesujemy się książką;*
- *Uczymy się czytać;*
- *Przygotowujemy się do pisania*³³.

Dynamiczne modyfikowanie aktów prawnych i programów nauczania powodowało, że nauczyciele nie nadążali ze śledzeniem przeobrażeń, nie dostrzegali różnic i nie rozumieli ich zasadności. O ciągłych reformach w oświacie wypowiedział się Stanisław Siekierski, który pisał: „Obserwując przez pół wieku permanentne reformy szkolnictwa, odnoszę wrażenie, że ukształtował się zawód reformatora, którego głównym celem jest reformowanie, nie zaś doskonalenie dydaktyki³⁴”.

Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw³⁵ wprowadziła radykalne modyfikacje: wychowaniem przedszkolnym miały być objęte dzieci w wieku od trzech do sześciu lat, natomiast dzieci pięcioletnie miały obowiązek odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego.

Wobec powyższych przekształceń od roku szkolnego 2009/2010 obowiązywała kolejna reforma szkolnictwa, wprowadzona Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej

³¹ Tamże, s. 115-58.

³² M. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej*, Kielce 2008.

³³ Tamże, s. 24-30.

³⁴ S. Siekierski, *Książka we współczesnej kulturze polskiej*, Pułtusk 2006, s. 225.

³⁵ Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2009 r. Nr 56, poz. 458).

wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół³⁶ i powtórzona w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r.³⁷, w którym obok zasadniczej zmiany, czyli stopniowego obejmowania dzieci sześciolatków obowiązkiem szkolnym, wprowadzono Podstawę programową wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego³⁸.

Ujęcie programowe w zakresie kompetencji dzieci przedszkolnych w tej podstawie realizowano poprzez cele i piętnaście obszarów działalności edukacyjnej przedszkola. W każdym z tych zakresów zostały podane wiadomości i umiejętności, którymi powinny wykazać się dzieci pod koniec wychowania przedszkolnego. W pkt. 14 znalazła się tematyka wymagań dotyczących kształtowania gotowości do nauki czytania i pisania.

Podstawa ta zapoczątkowała istotną transformację jakościową przedszkolnej edukacji, ponieważ wprowadziła kształcenie gotowości i dojrzałości dziecka do nauki czytania i pisania, natomiast cały etap poznawania liter oraz umiejętność czytania i pisania zostały przeniesione wraz z dziećmi sześciolatkami do klasy pierwszej szkoły podstawowej.

Wobec powyższych zmian na rynku wydawniczym pojawiły się programy do edukacji przedszkolnej dostosowane do nowej podstawy programowej, m.in.: *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci*³⁹, *Program wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*⁴⁰, *Wesołe przedszkole i przyjaciele program wychowania i edukacji przedszkolnej*⁴¹.

W pierwszym z nich autorki wprowadziły częściowe zmiany, korygując poprzednie wydanie tego programu, m.in. w obszarze edukacyjnym rozwijającym dziecięcą aktywność językową zakres treści *Uczymy się czytać* zastąpiono *Przygotowujemy*

³⁶ Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach (Dz. U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17).

³⁷ Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2012 r. poz. 977).

³⁸ Tamże, § 1, pkt 1.

³⁹ K. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci*, Kielce 2009.

⁴⁰ E. Gruszczyk-Kolczyńska, E. Zielińska, *Program wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków*, Warszawa 2007.

⁴¹ M. Walczak-Sarao, D. Kręcisz, *Wesołe przedszkole i przyjaciele. Program wychowania i edukacji przedszkolnej*, Warszawa 2009.

się do nauki czytania, które realizowano poprzez rozwijanie spostrzegawczości wzrokowej i słuchu fonemowego oraz przygotowanie do czytania. Z zakresu kompetencji zniknęły takie efekty jak: czytanie wyrazów i krótkich tekstów, prawidłowe odwzorowywanie liter, rozumienie istoty czytania i pisania jako nośnika informacji oraz przejawianie postawy twórczej w toku mówienia, czytania i pisania, które uzupełniono takimi efektami jak: „mówiąc, przejawia postawę twórczą (swoista intonacja, wykonanie, interpretacja); zna nazwiska wybranych autorów i tytuły wybranych pozycji klasycznej literatury dziecięcej⁴²”.

Natomiast *Program wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków* dostosowany był do potrzeb rozwojowych i edukacyjnych cztero- i pięcioletków. Program ten zawierał cele, treści wychowania i kształcenia oraz podstawy psychologiczne i komentarze metodyczne, a także wskazówki przydatne do stworzenia dzieciom większych możliwości edukacyjnych. Program ten posiadał obudowę zeszytów metodycznych nazwanych serią z koziołkiem oraz porady dla rodziców, nauczycieli i terapeutów do wybranych obszarów wspomagania rozwoju, wychowania i edukacji starszych przedszkolaków. Cykl ten był przydatny także do nauczycielskiej diagnozy dzieci i intensywnego wspomagania ich rozwoju, a także do prowadzenia zajęć ze starszymi przedszkolakami i pedagogizacji ich rodziców.

Z kolei w programie *Wesołe przedszkole i przyjaciele...* w części *Od adaptacji do gotowości szkolnej i edukacyjnego sukcesu* autorki przedstawiły najważniejsze elementy gotowości szkolnej dziecka, wśród których za bardzo ważne uznano przygotowanie dziecka do nauki czytania i pisania. Treści i struktura tego programu zostały skomponowane w odniesieniu do obszarów sfer rozwojowych dziecka. Gotowość dziecka do nauki czytania i pisanie odnajdziemy w sferze rozwoju poznawczego w zakresie treści językowych, w których autorki wyszczególniły następujące zagadnienia:

komunikowanie się niewerbalne; doskonalenie wrażliwości zmysłów; rozwijanie mowy; rozwijanie ekspresji werbalnej. Doskonalenie umiejętności komunikowania się; rozwijanie zainteresowania słowem pisanym, utworem literackim, książką i ilustracją. Kształtowanie motywacji do nauki czytania; doskonalenie w toku zabaw słuchu fonematycznego. Przygotowanie do nauki czytania; tworzenie motywacji do opanowania umiejętności pisanie. Wykonywanie ćwiczeń doskonalących sprawności manualne i przygotowujących do pisanie.

⁴² K. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, *Nasze przedszkole...*, dz. cyt., s. 33.

Program ten zawierał także treści rozszerzające⁴³.

W wyniku kolejnych reform każda wprowadzana podstawa programowa określała minimum programowe, czyli nauczyciele mogli realizować więcej zagadnień ponad te, które były w podstawie programowej. Wobec tych założeń w wielu przedszkolach nauczycielki nadal uczyły dzieci czytać i pisać, czyli kontynuowały tę samą pracę, którą wykonywały do tej pory.

Obniżenie wieku rozpoczęcia nauki w szkole przez dzieci sześciolatnie wprowadzone ustawą z 2009 r. nie zyskało powszechnego poparcia społecznego. Początkowo planowano, że obowiązek nauki dla sześciolatków rozpocznie się w 2009 r. Następnie zdecydowano się wprowadzić trzyletni okres przejściowy, a o pójściu dziecka do szkoły w wieku sześciu lat mieli decydować rodzice, jednak po licznych protestach okres ten został wydłużony o kolejne dwa lata. Niemniej w ustawie z dnia 30 sierpnia 2013 r.⁴⁴ wprowadzono przepisy uzupełniające, które dotyczyły spełniania obowiązku szkolnego. Zmiany te miały na celu nie tylko stopniowe wprowadzanie sześciolatków do szkoły podstawowej w latach szkolnych 2014/2015 i 2015/2016, ale również stworzenie w klasach I–III szkoły podstawowej warunków edukacji podobnych do tych, z którymi dziecko miało do czynienia, korzystając z wychowania przedszkolnego.

Jakie zmiany w edukacji przedszkolnej wprowadziła reforma oświaty w 2016 r.?

Przebieg wdrażania założeń reformy zapoczątkowanej w 2009 r. budził wiele emocji i kontrowersji zarówno wśród rodziców, jak i nauczycieli. Wobec tak licznych protestów 29 grudnia 2015 r. Sejm uchwalił ustawę⁴⁵, której przepisy weszły w życie 23 stycznia 2016 r. i dotyczyły przywrócenia poprzednio obowiązującego wieku rozpoczęcia obowiązku szkolnego, wynoszącego siedem lat. Ustawa zniosła także obowiązek szkolny dla sześciolatków i przedszkolny dla pięciolatków. Dzieci sześciolatnie zostały objęte obowiązkiem odbycia rocznego przygotowania przedszkolnego.

⁴³ M. Walczak-Sarao, D. Kręcisz, *Wesołe przedszkole...*, dz. cyt., s. 25.

⁴⁴ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2013 roku o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty, oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r. poz. 1265).

⁴⁵ Ustawa z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2016 r. poz. 35).

W następstwie tej ustawy pojawiły się kolejne rozporządzenia wprowadzające nową reformę szkolnictwa, m.in. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego⁴⁶.

Nowa Podstawa programowa wychowania przedszkolnego określiła siedemnaście zadań, wśród których „systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole” odnosi się także do umiejętności czytania.

Osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego w proponowanej Podstawie zostały wpisane w cztery obszary jego rozwoju. Obszar czwarty – poznawczy – określa przygotowanie dziecka do podjęcia nauki w szkole m.in. poprzez takie czynniki jak:

- 4) rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych, dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności;
- 5) odpowiada na pytania, opowiada o zdarzeniach z przedszkola, objaśnia kolejność zdarzeń w prostych historyjkach obrazkowych, układa historyjki obrazkowe, recytuje wierszyki, układa i rozwiązuje zagadki;
- 6) wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom⁴⁷.

W odniesieniu do warunków i sposobu realizacji określonych obszarów rozwoju dziecka w podstawie tej można wyczytać, że:

Przedszkole jest miejscem, w którym poprzez zabawę dziecko poznaje alfabet liter drukowanych. Zabawa rozwija w dziecku oczekiwania poznawcze w tym zakresie i jest najlepszym rozwiązaniem metodycznym, które sprzyja jego rozwojowi.

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. z 2017 r. poz. 356).

⁴⁷ Tamże, załącznik nr 1, s. 6–8.

Zabawy przygotowujące do nauki pisania liter prowadzić powinny jedynie do optymalizacji napięcia mięśniowego, ćwiczeń planowania ruchu przy kreśleniu znaków o charakterze literopodobnym, ćwiczeń czytania liniatury, wodzenia po śladzie i zapisu wybranego znaku graficznego. W trakcie wychowania przedszkolnego dziecko nie uczy się czynności złożonych z udziałem całej grupy, lecz przygotowuje się do nauki czytania i pisania oraz uczestniczy w procesie alfabetyzacji⁴⁸.

Z powyższych założeń zawartych w Podstawie programowej wychowania przedszkolnego obowiązującej od 2017 r. wynika, że nauczyciele przedszkoli są ponownie zobligowani do kształcenia dzieci w zakresie nauki czytania, a jeśli dziecko wykaże taką chęć, również do pisania.

Wraz z nową podstawą programową na rynku wydawniczym pojawiły się programy do wychowania przedszkolnego z całą obudową, czyli podręcznikami i kartami ćwiczeń, m.in.:

- *Wokół przedszkola. Program wychowania przedszkolnego*⁴⁹ i obudowa do programu: *Olek i Ada*⁵⁰ oraz *Nowe przygody Olka i Ady*⁵¹;
- *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci*⁵² i obudowa do programu: *Mały elementarz*⁵³.
- *Kocham przedszkole. Program wychowania przedszkolnego*⁵⁴ oraz obudowa do programu: *Kocham przedszkole. Zestaw pomocy demonstracyjnych przedszkolaka. Część 1, 2, 3, 4.*

Wszystkie wymienione programy są dostosowane do założeń Podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli oraz innych form wychowania przedszkolnego z dnia 24 lutego 2017 r.⁵⁵ zawierają treści wykraczające poza zakres

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ M. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, J. Lenzion, *Wokół przedszkola. Program wychowania przedszkolnego*, Kielce 2018.

⁵⁰ W. Żaba-Żabińska, *Olek i Ada*, Kielce 2018.

⁵¹ W. Żaba-Żabińska, A. Bober, *Nowe przygody Olka i Ady*, Kielce 2019.

⁵² M. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci*, Kielce 2017.

⁵³ W. Żaba-Żabińska, *Mały elementarz*, Kielce 2017.

⁵⁴ M. Pleskot, Staszewska-Mieszek, *Kocham przedszkole. Program wychowania przedszkolnego*, Warszawa 2017.

⁵⁵ Tamże; Ministerstwo Edukacji Narodowej, Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego (Dz. U. 2017 r., poz. 356).

ustalony w podstawie programowej, jak również są dostosowane do potrzeb i możliwości dzieci zgodnie z ustawą o systemie oświaty⁵⁶.

Program *Nasze przedszkole...* autorstwa Małgorzaty Kwaśniewskiej i Wiesławy Żaby-Żabińskiej, który od początku wydania cieszył się dużą popularnością wśród nauczycieli przedszkola, w 2017 r. ponownie został zmodyfikowany i dostosowany do nowej podstawy programowej. Autorki od początku powstania tego programu zakładały pełną elastyczność wykorzystania proponowanych treści w pracy pedagogicznej, zaktualizowanie stawianych zadań do potrzeb dzieci i dowolność interpretacji treści oraz wykraczanie ponad zakres materiału edukacyjnego. Obszar aktywności językowej oprócz takich treści, jak: „potrafimy słuchać, mówimy wyraźnie, opowiadamy, interesujemy się książką, przygotowujemy się do pisania” zawiera kolejny raz umiejętność „uczmy się czytać” oraz poszerza swoje zagadnienia zgodnie z podstawą programową o takie treści, jak: „przygotowujemy się do nauki języka obcego i poznajemy język mniejszości narodowej, etnicznej lub język regionalny”⁵⁷. Treści zawarte w obszarze *Uczymy się czytać* powinny być realizowane poprzez rozwijanie spostrzegania wzrokowego, rozwijanie słuchu fonetycznego, przygotowanie do czytania oraz elementarną naukę czytania. Dziecko, kończąc edukację przedszkolną, w efekcie tej formy aktywności powinno:

- przejawiać wrażliwość słuchową;
- uważnie słuchać rozmówcy;
- prawidłowo artykułować głoski;
- swobodnie posługiwać się mową dla wyrażania swoich myśli, potrzeb, stanów emocjonalnych w codziennych sytuacjach;
- formułować zdania poprawne pod względem gramatycznym;
- w toku komunikowania się z innymi stosować pozawerbalne środki wyrazu;
- mówiąc, przejawiać postawę twórczą (swoista intonacja, wykonanie, interpretacja);
- chętnie korzystać z książek dla dzieci;
- znać nazwiska wybranych autorów i tytuły wybranych pozycji klasycznej literatury dziecięcej;
- recytować z pamięci wiersze lub ich fragmenty;
- przejawiać wrażliwość wzrokową;

⁵⁶ Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września..., dz. cyt., art. 22.

⁵⁷ M. Kwaśniewska, W. Żaba-Żabińska, *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci*, Kielce 2017, s. 3.

- mieć rozwinięty słuch fonematyczny;
- rozumieć znaczenie znaków i symboli graficznych;
- potrafić czytać;
- być zainteresowane pisaniem;
- dysponować sprawnościami niezbędnymi do nauki pisania;
- rozumieć istotę czytania i pisania jako nośnika informacji (międzyludzkiej komunikacji językowej);
- aktywnie uczestniczyć w zabawach i zajęciach z elementami posługiwania się językiem obcym nowożytnym;
- aktywnie uczestniczyć w zabawach i zajęciach z elementami posługiwania się językiem mniejszości narodowej, etnicznej lub językiem regionalnym⁵⁸.

Z kolei koncepcję realizacji zadań edukacyjno-wychowawczych w programie *Kocham przedszkole* autorki osadziły w kontekście konstruktywistycznej teorii uczenia się Renaty Michalak⁵⁹, podkreślając w ten sposób indywidualne podejście do wiedzy poprzez konstruowanie, interpretowanie i modyfikowanie osobistych doświadczeń dzieci. W programie tym zostały wykorzystane także sfery najbliższego i aktualnego rozwoju według Lwa Wygotskiego, który twierdził, że: „To, co dziecko robi dziś przy pomocy dorosłych, zrobi jutro samodzielnie”⁶⁰.

Innowacyjne zdobywanie wiedzy przez dzieci w tym programie powinno być realizowane przez nauczycieli z wykorzystaniem metody projektów i metody okazji sytuacyjnych⁶¹. Treści zawarte w nim zostały pogrupowane w ośmiu obszarach działalności dziecka, w których określono tematykę szczegółową, obejmującą trzy przedziały wiekowe: trzy- i czterolatki, cztero- i pięcioletki oraz pięcio- i sześciolatki, pozwalającą w sposób elastyczny dostosowywać zagadnienia do dzieci młodszych i starszych. Obszar szósty tego programu nosi tytuł *Będę czytać i pisać* i zawiera wiadomości w zakresie patrzenia, słuchania, czytania i pisania. W części *Będę czytać* najmłodsza grupa wiekowa dzieci powinna starać się z uwagą i zrozumieniem słuchać tekstów literackich, opisywać ilustracje w książkach i czasopismach oraz przedstawiać treści wysłuchanego utworu w małych formach teatralnych,

⁵⁸ Tychże, *Nasze przedszkole. Program edukacji przedszkolnej wspomagający rozwój aktywności dzieci*, Kielce 2017, s. 45.

⁵⁹ R. Michalak, *Konstruktywistyczna perspektywa założonego modelu edukacji elementarnej*, [w:] K. Lubomirska (red.), *Edukacja elementarna. Podstawy teoretyczne – wybrane zagadnienia*, Warszawa 2005, s. 101–110.

⁶⁰ L.S. Wygotski, *Nauczanie a rozwój w wieku przedszkolnym*, [w:] L.S. Wygotski (red.), *Wybrane prace psychologiczne*, Warszawa 1971, s. 517–530.

⁶¹ M. Pleskot, Staszewska-Mieszek, *Kocham przedszkole...*, dz. cyt., s. 6.

np. z wykorzystaniem pacynki czy kukielki. Dzieci cztero- i pięcioletnie powinny opowiadać o bohaterach występujących w tekstach literackich, tworzyć książeczki ilustrujące te teksty, układać zakończenia bajek i opowiadań. Natomiast najstarsza grupa przedszkolaków jest zobowiązana osiąść umiejętność czytania prostych tekstów, czytać ze zrozumieniem oraz dokonać analizy i syntezy wzrokowo-słuchowej wyrazów.

Zakończenie

Z powyższych analiz ustaw, rozporządzeń, podstaw programowych oraz programów nauczania zatwierdzonych i wdrażanych w edukacji przedszkolnej na przestrzeni pięćdziesięciu lat wynika, że nauka czytania najpierw była przeniesiona ze szkoły do klasy zerowej, a nawet do młodszych grup przedszkolnych. W ten sposób próbowano obniżyć granice wiekowe kształtowania tej umiejętności. Niemniej, jak twierdzi Maria Cackowska, granice te należy przyjmować umownie, gdyż czytania można uczyć dzieci dopiero wówczas, gdy opanują w zadowalający sposób mowę werbalną oraz osiągną odpowiedni poziom dojrzałości psychofizycznej i intelektualnej⁶². Następnie zdolność czytania i pisania przeniesiono do edukacji wczesnoszkolnej, natomiast w edukacji przedszkolnej pozostawiono przygotowanie do nauki czytania i pisania, po czym w efekcie reformy z 2017 r. czynności nauki czytania dzieci ponownie powróciły do edukacji przedszkolnej. Wszystkie przedstawione zmiany zachodzące w edukacji przedszkolnej dotyczyły nauki czytania, ponieważ opanowanie umiejętności pisania wymaga określonych warunków, do których nie są przystosowane przedszkola. Nie można także przyspieszyć procesu rozwoju psychoruchowego dziecka ani decyzjami, ani przepisami.

⁶² Cackowska M., *Nauka czytania i pisanie w klasach przedszkolnych*, Warszawa 1984, s. 9.